

voor in denzelfden tijd ook eene menigte van gegevens openbaar zijn gemaakt.

Nu heeft die ontzaggenlijke rijkdom van bouwstoffen als vanzelf ten gevolge gehad: eensdeels, dat eene naar den eisch bewerkte levensbeschrijving van Calvijn zich nog altijd laat wachten, daar wel niemand die zou kunnen geven, zonder vele jaren bijna geheel daaraan toe te wijden ³⁾; maar ook anderdeels, dat er velen zijn opgewekt om, in kleinere opstellen en in monographieën, een of ander onderdeel van dat leven zoo veel mogelijk toe te lichten ⁴⁾.

En toch, ook al is er in dat opzicht reeds veel afgewerkt, en zelfs bijna ieder onderdeel althans in behandeling genomen, op dat groote arbeidsveld is nog één gedeelte dat ten eenenmale braak ligt, wel een klein gedeelte, althans betrekkelijk, maar ook tevens een gedeelte dat niet onbelangrijk is, althans minst voor ons, bewoners van Nederland. Er is veel gehandeld, ook reeds in de oudere werken die zich met Calvijn bezighouden, over zijne werkzaamheid buiten Genève, over zijne betrekking en inwerking op andere landen; en dan spreekt men in afzonderlijke hoofdstukken niet slechts van landen als Frankrijk en Duitschland en Engeland, maar ook van Schotland en van de Noordsche Rijken, van Italië en van Spanje, van Polen en zelfs van Brazilië, dus van alle landen waarmede destijds gemeenschap mogelijk was; slechts met uitzondering van de Nederlanden, die men te dien aanzien nog nooit opzettelijk heeft in aanmerking genomen. Het is bijna, alsof die provinciën voor Calvijn niet bestaan hebben, en alsof hij in ieder geval zich er niet persoonlijk en rechtstreeks mede heeft ingelaten.

Laat mij thans beproeven, die leemte althans eenigszins voor U aan te vullen, door U te bepalen bij *Calvijns invloed op de Reformatie in de Nederlanden, voor zooveel die door hemzelven is uitgeoefend*.

Naar de formuleering van mijn onderwerp moet ik tot U spreken over Calvijns invloed op de Reformatie in de Nederlanden, maar dan met de nadere bepaling: voor zoover die invloed door hemzelven is uitgeoefend. Zonder die beperking (dit zal ieder wel inzien) zou het onderwerp rijk zijn van inhoud,